

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Tolonen, T., Nyqvist, A. & Marjamaa, M. (2021). Theseuksen käyttörajattu kokoelma etenee pilottiin. Kreodi 2/2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202104099980>

PLEASE NOTE! This is an electronic self-archived version of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

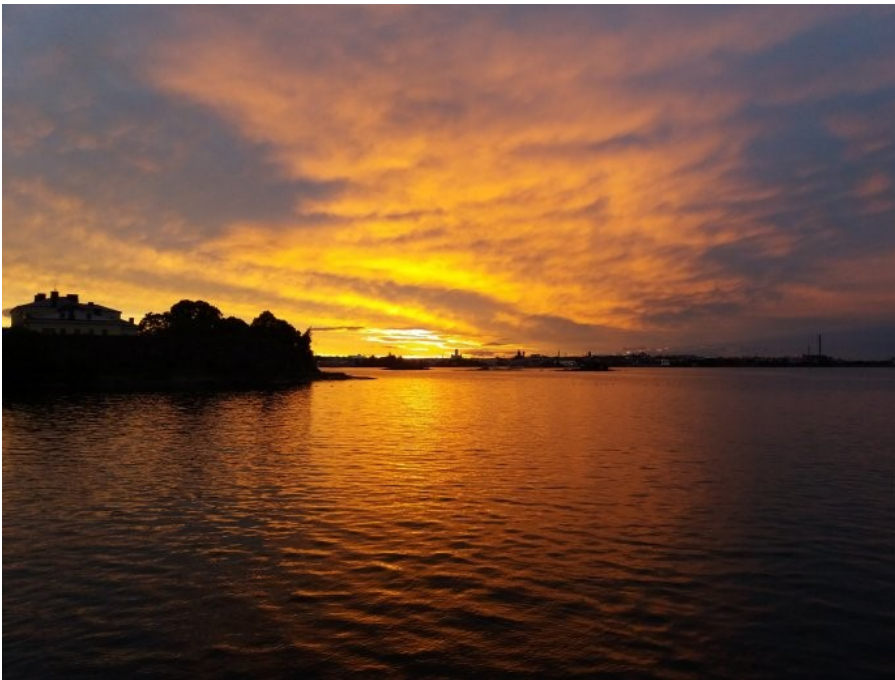
Tolonen, T., Nyqvist, A. & Marjamaa, M. (2021). Theseuksen käyttörajattu kokoelma etenee pilottiin. Kreodi 2/2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202104099980>

Copyright: © 2021 by the authors and AMKIT-konsortio. Licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Theseuksen käyttörajattu kokoelma etenee pilottiin

09.04.2021

KUVA 1. PIMEÄN THESEUKSEN PALUU. KUVA: TIINA TOLONEN, CC-BY 4.0.

Viimeiset viisi vuotta valmistelussa ollut pimeä Theseus - käyttörajattu kokoelma - etenee vihdoinkin.

Tekijänoikeuskysymyksiä on selvitelty ja näyttää siltä, että ongelmakohtiin on löytynyt ratkaisu. Ensimmäiset pilottiammattikorkeakoulut valmistelevat käyttöönottoa jo vuoden 2021 kuluessa.

Tausta

Vuodesta 2016 asti Theseukseen on suunniteltu pimeää arkistoa, eli käyttörajattua kokoelmaa. Käyttörajattu kokoelma on osio Theseuksessa, johon on mahdollista tallentaa ne julkiset työt, joita tällä hetkellä tallennetaan julkisen julkaisuarkiston sijasta erilaisiin

sisäisiin sähköisiin arkistoihin ja ammattikorkeakoulujen sisäverkkoihin.

Theseuksen käyttörajatun kokoelman metadata tulee näkyviin julkisena kaikista Theseukseen tallennetuista töistä – käyttörajatun kokoelman opinnäytetyöt eivät ole siis salaisia. Käytön rajaus tehdään IP-pohjaisesti ainoastaan kokotekstitiedostojen tasolla. Tarkoitus on, että tietueeseen tulee myös merkintä siitä, onko tiedosto julkisena saatavilla.

Theseuksesta metadata replikoituu niin korkeakoulujen omiin Finnoihin kuin sieltä Melinaan. Tätä kautta kysymyksiä käyttörajatun kokoelman töistä voi tulla laajemminkin. Etukäteen täytyy luoda myös toimintamallit siitä, kuinka korkeakoulun ulkopuoliset käyttäjät voivat saada käyttöönsä käyttörajatun kokoelman töitä.

Vastaavanlainen julkaisuarkistojen käyttörajattuihin kokoelmiin perustuva ratkaisu on jo käytössä tällä hetkellä Lapin, Tampereen ja Vaasan yliopistojen julkaisuarkistoissa, jotka myös ovat Kansalliskirjaston ylläpidossa. Myös Taideyliopiston helmikuussa 2021 avatussa Taju-julkaisuarkistossa on käyttörajoitettuja kokoelmia.

Pilotti käyntiin 2021

AMKIT-konsortio pyysi Kansalliskirjastosta tarjousta käyttörajatusta kokoelmasta keväällä 2020. Käyttörajatusta arkistosta saatiin alkukesästä 2020 tarjous ja sitä on käsitelty AMKIT-konsortion johtoryhmässä seuraavana syksynä. Tällöin oltiin yhteydessä myös ammattikorkeakouluihin ja tiedusteltiin ensin kiinnostusta käyttörajattuun kokoelmaan ja myöhemmin helmikuussa 2021 sitovaa ilmoittautumista käyttörajatun kokoelman pilotoimiseen.

Pilottiin mukaan lähteville ammattikorkeakouluille järjestettiin yhteinen kokous Kansalliskirjaston kanssa 19.3.2021. Pilottiin on ilmoittautunut mukaan yhteensä kahdeksan ammattikorkeakoulua (LAB, Laurea, Oamk, Samk, SeAMK, Savonia, Tamk ja KAMK).

Kuva 2. Käyttörajattuun kokoelmaan luodaan pääsy IP-perusteisesti. Photo by [Kelli McClintock](#) on [Unsplash](#)

Käyttörajattu kokoelma + PAS = kaksi kärpystä yhdellä iskulla vai kärpänen sopassa?

Sähköisten opinnäytetöiden arkistoinnista on tehty ohje korkeakouluille yhteistyössä Kansalliskirjaston ja Kansallisarkiston kanssa vuonna 2017 ([Ohje korkeakouluille 2017](#)). Vuonna 2017 luotiin Kansallisarkiston kanssa myös toimintaperiaatteet opinnäytetöiden arkistoinnin suhteen: Opinnäytetöiden tuleva siirto Theseuksesta pitkäaikaissäilytykseen PAS-palveluun riittää siirtyvien töiden osalta täyttämään Kansallisarkiston vaatimukset pitkäaikaissäilytyksestä.

Ammattikorkeakoulun käyttörajattu kokoelma Theseuksessa mahdollistaa sen, että sekä kaikkien opinnäytetöiden arkistointi että pitkäaikaissäilytys voidaan hoitaa samalla tavalla Theseuksen kautta. Muita arkisto- ja PAS-ratkaisuja tai niiden yhdistelmiä ei tarvitse miettiä. Siis kaksi kärpystä yhdellä iskulla.

Huomattava on, että PAS-siirto ei poista opinnäytetöitä Theseuksesta: siirtyvä versio on kopio ja alkuperäinen työ jää Theseukseen. Kun PAS-siirrot alkavat, ensin konvertoidaan Theseuksessa jo olevat työt PDF/A-formaattiin ja ne siirretään PASiin. Sen jälkeen tarkoitus on, että Theseuksessa olevat työt menevät reaaliaikaisina tai lähes reaaliaikaisina siirtoina PASiin, jolloin niiden tulisi olla valmiiksi PDF/A-formaatissa. Kun PAS-siirtojen aloittaminen on viivästynyt, tarkennusta

asiaan esim. PDF/A-validoinnin osalta ei ole vielä enempää tullut.

Mikä on PAS?

[PAS-palveluilla](#) tarkoitetaan kansallisia pitkäaikaissäilyttämiseen tuotettuja palveluita. Palvelut tarjoaa opetus- ja kulttuuriministeriö ja niiden toteutuksesta vastaa CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy.

PAS-palveluita on kaksi:

1. Fairdata PAS-palvelu on suunniteltu digitaalisten tutkimusaineistojen saatavuuden säilyvyyden takaamiseksi.
2. Kulttuuriperintö-PAS-palvelu on tarkoitettu kirjastojen, arkistojen ja museoiden keskeisten kansallisten digitaalisten tietovarantojen pitkäaikaissäilyttämisen.

Kansalliskirjasto lähettää [Kulttuuriaineistolain](#) nojalla keräämänsä julkaisuarkistoaineistot pitkäaikaissäilytykseen Kulttuuriperintö-PASiin. Kansalliskirjasto on suunnitellut Theseuksen aineistojen haravoinnin PASiin osana [vapaakappalekokoelmaa Variaa](#). Tällöin myös käyttörajatun kokoelman opinnäytetyöt olisivat käytettävissä vapaakappaletyöasemilla, joita on vapaakappalekirjastoissa muutamia. Lisäksi verkkoaineistot ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) arkistoimat aineistot ovat käytettävissä vapaakappaletyöasemilla kaikissa vapaakappalekirjastoissa sekä Eduskunnan kirjastossa ja Kansallisessa audiovisuaalisessa instituutissa. Käyttörajatun kokoelman työt tulevat näkyviin vapaakappaletyöasemille vasta PAS-siirtojen alkaessa.

Suomessa on kuusi vapaakappalekirjastoa:

1. Kansalliskirjasto
2. Turun yliopiston kirjasto
3. Jyväskylän yliopiston kirjasto
4. Åbo Akademin kirjasto
5. Oulun yliopiston kirjasto
6. Itä-Suomen yliopiston kirjasto

Osassa ammattikorkeakouluja on nähty ongelmana käyttörajattujen opinnäytetöiden lukumahdollisuus vapaakappaleasemilla. On epäilty, että tämä olisi tekijänoikeusloukkaus. Siis kuitenkin kärpänen sopassa?

Opinnäytetyön tekijänoikeuskysymyksiä

Onko opinnäytetyö julkinen asiakirja vai julkaisu - vai molempia? Ammattikorkeakoulujen oikeutta velvoittaa opiskelijaa tallentamaan työ käyttörajattuun kokoelmaan ja asettaa työ vapaakappaletyöasemille käyttöön on selvitetty tarkemmin.

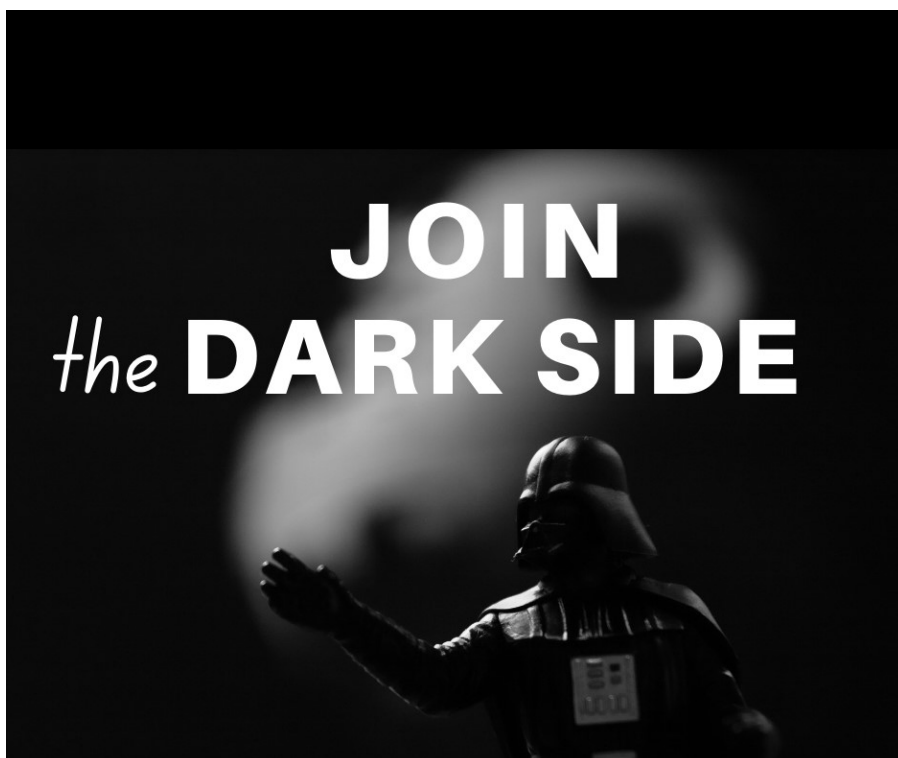
Kysyimme opinnäytetyön tekijänoikeuskysymyksiä [Kansalliskirjaston lakimieheltä Pekka Heikkiseltä](#). Opinnäytetyö on julkinen asiakirja julkisuuslain näkökulmasta, mutta se ei ole tekijänoikeuslain näkökulmasta julkaistu, ainoastaan julkistettu. Jos opinnäytetyön kappaleita ei ole saatettu myyntiin tai muuten vapaasti levitetty markkinoilla, se ei ole julkaistu. Opinnäytetyö on julkistettu eli siitä on ainoastaan luovutettu kappale oppilaitoksen kirjastoon.

Heikkinen selvensi kysyttäessä opinnäytetöiden asemaa julkisuuslain ja tekijänoikeuslain näkökulmasta seuraavasti:

- Opinnäytetöiden juridinen status ei muutu sillä, että ne siirretään julkaisuarkistoon, joko julkiseen kokoelmaan tai käyttörajattuun kokoelmaan. Julkisia asiakirjoja ne ovat siitä lähtien, kun teoskappale on tullut viranomaiselle. Tekijänoikeuslain merkityksessä ne taas on julkistettu siinä vaiheessa, kun kappale on luovutettu yleisölle avoimeen kirjastoon.

- Siirrolla vapaakappalekirjastoon ei ole merkitystä julkisuuslain tai tekijänoikeuslain näkökulmasta. Kulttuuriaineistolaki ei mene tekijänoikeuslain ylitse, vaan kirjastojen kuten Kansalliskirjaston toiminta perustuu tekijänoikeuslakiin itseensä, eli tekijän kielto-oikeuden rajoitussäännökseen, tässä 16b§. Joten opiskelijalla ei ole oikeutta kieltää yleisön saataville saattamista vapaakappalekirjastoissa. Viime kädessä opiskelijan velvoite tallentaa opinnäytetyö julkaisuarkistoon perustuu korkeakoulun omiin toimintamalleihin, ei lakiin.

- Julkisuuslaki menee tekijänoikeuslain ohi, koska lakiin itseensä on sisällytetty 25d§, jonka mukaan ”Tekijänoikeus ei rajoita laissa säädettyä oikeutta saada tieto yleisestä asiakirjasta.” Joten jokaisella on oikeus saada julkisuuslain nojalla ”tieto” asiakirjasta, vaikka opinnäytteen tekijä ei tähän lupaa antaisi.

Kuva 3. Käyttörajattuun kokoelman voi liittyä myös vuoden 2021 pilotin jälkeen. Alkuperäinen kuva: [Piotr Makowski](#) on [Unsplash](#)

Aikataulu ja prosessit

Keväällä 2021 selvitetään käyttöönoton reunaehdot käyttörajatulle kokoelmalle. Theseuksen opinnäytetyölisenssi käydään läpi ja tehdään mahdolliset tarvittavat päivitykset sekä samalla luodaan käyttörajatulle kokoelmalle oma lisenssi. Opinnäytetyölisenssin

muutos näkyy syöttölomakkeella myös muille kuin pilottikorkeakouluille.

Samalla pilottiammattikorkeakoulut valmistelevat omat prosessinsa ja ohjeensa valmiiksi käyttöönottoa varten. Keskeinen kysymys on, kuinka rakentaa ohjeistus niin, ettei uusi käyttörajattu tallentamismahdollisuus vähentäisi opinnäytetöiden tallentamista avoimena Theseukseen. Eryteisesti niillä ammattikorkeakouluilla, joilla ei ole aikaisemmin ollut mahdollista palauttaa julkista työtä muuten kuin Theseukseen tai hoitaa paperiversio omalla kustannuksella kirjastoon, voi käyttörajattuun kokoelmaan tallentaminen olla iso houkutus.

Tarkoitus on, että toimintamalli on selkeä ja opiskelija valitsee itse, tallentaako hän työn avoimeen vai käyttörajattuun kokoelmaan. Lisenssillä kerrotaan, että käyttörajatun kokoelman työt tulevat nähtäväksi vapaakappalekirjastojen muutamalle vapaakappaletyöasemalle. Näin opiskelija on tietoinen siitä, miten hänen työtään käytetään jatkossa ja mihin se tulee näkyville.

Pilotin jälkeen muidenkin ammattikorkeakoulujen on mahdollista tulla mukaan käyttörajatun kokoelman käyttäjiksi.

Lähteet

Ilva, Jyrki, 2016. Theseus ja rajatun käytön aineistot. Esitys Theseus-kehittämisseminaarissa 26.4.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016042710483>

Linna, A.-K., 2015. Artikkelina julkaistava opinnäyte haastaa opinnäytteiden sähköisen julkaisujärjestelmän. Signum, (4). Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/signum/article/view/53353>

Marjamaa, Minna & Tolonen, Tiina 2016. Pimeä Theseus ja PAS -kyselyn tuloksia. Esitys Theseus-kehittämisseminaarissa 26.4.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016042610480>

Viita, Samu, 2016. Pimeän arkiston toteutusvaihtoehtoja Theseukselle. Esitys Theseus-kehittämisseminaarissa 26.4.2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016042610479>

Kirjoittajat

Tiina Tolonen

Informaatikko

Tiina Tolonen on informaatikko Tiedekirjasto Pegasuksessa, joka palvelee Oulun yliopistoa ja Oulun ammattikorkeakoulua.

[Kirjoittajan muut artikkelit >](#)

Antti Nyqvist

tietoasiantuntija

Haaga-Helia

[Kirjoittajan muut artikkelit >](#)

Minna Marjamaa

tietoasiantuntija

Laurea-ammattikorkeakoulu

[Kirjoittajan muut artikkelit >](#)

Artikkelin tiedot

Kirjoittaja: Tiina Tolonen, Antti Nyqvist, Minna Marjamaa

Numero: 2/2021

URN: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202104099980>

Lisenssit

Tämä teos on lisensoitu [Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä](#).